

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

Д 13.23.662 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК: 821.512.154: 37.013(043.3)**

Кошалиева Салтанат Шайдуллаевна

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫН ДЕН
СОЛУГУН ЧЫҢДООЧУ ПЕДАГОГИКАЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАР**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2023

Диссертациялык иш К. Карасаев атындагы Бишкек Мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Калдыбаева Айчүрөк Токтополотовна** – педагогика илимдеринин доктору, профессор И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын башчысы.

Расмий оппоненттер:

Жетектөөчү мекеме:

Диссертациялык ишсаатИ. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (дареги: 720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51).

Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-iro-djs-est>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (дареги: Бишкек ш., Раззаков көч. 51) жана Кыргыз Билим берүү академиясынын (дареги: Бишкек ш., Эркиндик проспектиси, 25) Илимий китепканаларынан жана диссертациялык кеңештин сайтынан таанышууга болот (www.arabaev.kg).

Автореферат 2023-жылы _____ таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент:

Абдыкапарова А. О.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Бүгүнкү күндүн чакырыктарынын шартында ден соолукту сактоочу педагогика XXI кылымдагы билим берүү системасынын маанилүү өнүгүү вектору болуп эсептелет. Мында көптөгөн адамдардын: медиктердин, педагогдордун, ата-энелердин көңүлү өсүп келе жаткан муундардын ден соолугун сактоо жана чыңдоо процессине топтоштурулат. Балдардын жана жаштардын ден соолугун сактоодо жана чыңдоодо билим берүү уюмдарынын ролу жогорулайт, жаш муундардын рухий-нравалык ден соолугуна, инсандык-чеберчилигинин өнүгүүсүнө жана ден соолукту сактоочу технологияларды бүгүнкү күндөгү билим берүү процессинде пайдалануусуна көңүл бурулат.

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик билим берүү стандартына негиз болгон Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 29-июнундагы “Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды кароо” аттуу №363 токтомунун 16-бапынын 73-пунктунда мындай деп жазылып турат: “Мектепке чейинки билим берүүнүн сапатын жогорулатуу үй-бүлөнүн жана мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын окутуу, тарбиялоо маселесиндеги өз ара тыгыз аракетине жана педагогикалык кадрлардын даярдыгынын деңгээлине түздөн-түз көз карандылыкта турат” [1].

«Мектепке чейинки билим берүү концепциясы» балалык мезгилдин ички баалуулугун жана баланын бакытка болгон укугун, балдардын ден соолугун (физикалык жана психикалык) коргоонун жана чыңдоонун зарылдыгын баса белгилейт. Мектепке чейинки куракта балада жалпы инсандык маданияттын пайдубалы түптөлөт, анын компоненти ден соолук маданияты болуп саналат.

Билим берүү мекемелеринде, өзгөчө мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде ден соолукту чыңдоо иштеринин натыйжалуулугун жогорулатуунун каражаттарын жана ыкмаларын издөө, ар бир баланын жекече өнүгүүсү үчүн оптималдуу шарттарды түзүү бүгүнкү күндө эң бир актуалдуу жана талапка ээ болуп жаткан маселелердин бири. Анан, албетте, адистер ден соолукту чыңдоочу педагогикалык технологияларды изилдөөнүн, колдонуунун зарылдыгын билишет жана аларды далилдөөгө аракеттенишет.

Акыркы жылдары бул көйгөйгө байланыштуу биздин мамлекет тарабынан бир нече маанилүү документтер кабыл алынды.

“2018-2040-жылдарда Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында” (2018), Кыргыз Республикасынын “Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды карап, багуу” Мамлекеттик билим берүү стандартында (ГОС, 2012; 2020), 3төн 6 га чейинки жаш курактагы балдарды өнүктүрүүнүн “Балалык” программасында, “Наристе” жана башка мамлекеттик документтерде базалык улуттук баалуулуктар бөлүп көрсөтүлөт, Кыргызстандын жаранын рухий-нравалык жактан өнүктүрүүнүн жолдору аныкталат.

Кыргыз Республикасынын “Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды карап багуу” Мамлекеттик билим берүү стандартында (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 29-июнундагы № 36 токтому) мектепке чейинки билим берүүгө жана 6 айдан 7 жашка чейинки балдарды

карап багууга бирдей минималдык талаптарды коюу бекитилген. Ошон үчүн 54-беренеден минтип айтылат: “мектепке чейинки билим берүү уюмдарында дене-бойду өнүктүрүү жана ден соолукту чыңдоо үчүн санитардык-эпидемиологиялык эрежелерге жана ченемдерге ылайык шарттар түзүлүшү керек. Мамлекеттик стандарт Кыргыз Республикасынын Конституциясы, баланын укугу жөнүндөгү Конвенция, Кыргыз Республикасынын балдар жөнүндөгү Кодекси, Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндөгү», “Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу жөнүндөгү”, “Аялдар менен эркектер үчүн бирдей мүмкүнчүлүктүн жана бирдей укуктун мамлекеттик кепилдиги жөнүндөгү”, “Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын укуктары жана кепилдиктери жөнүндөгү” мыйзамдар менен аныкталган принциптерге, ошондой эле билим берүү, саламаттыкты сактоо жана коопсуз чөйрө түзүү тармагындагы башка ченемдик-укуктук документтердин принциптерине негизделет.

Балдар бакчасындагы ден соолукту сактоочу технологиялар – бул балдардын ден соолугун жакшыртуу жана колдоо максатындагы заманбап технологиялар менен инструменттер. Аларга дене-бой активдүүлүгү, тамактануу, гигиена, ден соолук мониторинги жана билим берүү программалары кошулуп, балдар бакчасында ар кандай аспектте колдонулушу мүмкүн. Кыргызстанда балдардын ден соолугунун көрсөткүчтөрү төмөндөгөнү статистикалык маалыматтарда катталды. 2021-жылдын башында Кыргыз Республикасында 7 жашка чейинки 1 млн. 118 миң бала жашаган, алардын жарымынан көбүрөөгүн (51%) эркек балдар түзгөн. 2020-жылдын башындагыга салыштырганда балдардын саны 56 миңге же 2,3 %га көбөйгөн.

Мектепке чейинки билим берүүнүн теориясы менен практикасында ден соолукту сактоочу технологиялардын мазмуну жана жолдору жетишерлик иштелип чыкпагандыктан, бүгүн ал олуттуу проблемага айланган. Балдардын ден соолук педагогикасы чөйрөсүндө кийинки жылдары инновациялык кыймылдын акырындап күч алып баратканы да кокусунан эмес. Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактаган билим берүү процессин өркүндөтүүчү багыттардын бири ден соолукту сактоочу чөйрөнү түзүүгө өтүү болуп эсептелет. Чөйрө өз ичинде педагогикалык жана психологиялык мамиле кылуулардын артыкчылыктарын айкалыштырышы керек. Мындай шартта мектепке чейинки уюмдарда билим берүү жана тарбиялоо проблемалары бардык деңгээлдерде токтоосуз чечилери көрүнүп турат.

Кыргыз Республикасында мектепке чейинки балдардын ден соолугун сактоодо колдоно турган технологиялар маселеси атайын илимий изилдөөлөрдүн объектиси болгон эмес, бирок жалпысынан ден соолукту сактаган билим берүү процессине арналган окумуштуулардын эмгектери бар. Алсак, А.Т Калдыбаева,(2023) Н.А Асипова,(2014) К.Ч Джанузаков(2020) Н.А Абдыбекова., Ч.К Рыспаева, А.М Мамытов., Т.Т Иманалиев., К.У Мамбеталиев, Абдырахманова Дж.О., Турдубекова А.С., Мойдунов Т.М., Жакипов А., Баймуратов К.К., жана башка көптөгөн М. Алиев (2004), Г. Акиева (2007), Ж. А. Бузурманкулова (2010), Н. Айсараканова, А. Мамытов (2007), М. Субанова

жана Б. Мундузбаев (2010) сыяктуу окумуштуулардын изилдөөлөрү жаштар арасында сергек жашоо образын ар кандай жолдор менен калыптандырууга, аларды өнүктүрүүгө багытталган. Жаштардын гигиеналык жүрүм-турумунун мотивациялык чөйрөсү, коопсуз жашоо, сергек жашоо образынын моралдык-психологиялык компоненти, өз алдынча кыймыл-аракеттин зарылдыгын тарбиялоо, физикалык жана психикалык өзүн-өзү өнүктүрүүнү камсыз кылууга көңүл бурулат.

Илимий-теориялык адабияттардын жана алдыңкы педагогикалык тажрыйбанын обзору бизге бир топ карама-каршылыктарды таап чыгууга мүмкүнчүлүк берди. Алар мектепке чейинки уюмдарда ден соолукту сактоочу технологияларды өркүндөтүү чөйрөсүндөгү изилденүүчү проблеманы мүнөздөп турат. Бул **карама-каршылык төмөнкүлөрдүн ортосунда:**

– мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоонун маанилүүлүгүнүн жана мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу чөйрөнүн эффективдүүлүгүн илимге негиздеп жаратуу зарылчылыгынын жана бул процесстин илимий-методикалык камсыздалышынын жетишсиздигинин;

– мектепке чейинки билим берүүнүн сапатынын, мектепке чейинкилердин жекече инсан экендигине талаптын жогорулатылышынын жана билим берүүдө көндүмдөрдү калыптандырууга багытталган салттуу педагогикалык мамилелердин.

Жогоруда аталган карама-каршылыктар педагогикалык маанилүү проблеманы чечүүнүн зарылчылыгын аныктайт: педагогикалык технологиялар мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого кантип көмөк көрсөтө алат? Аталган проблеманы теориялык жактан негиздөөнүн маанилүүлүгү, аны иликтеп-изилдөө үчүн илимий өбөлгөлөрдүн бар экени жана аны практикада изилдеп чечүүнүн зарылчылыгы “Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоонун педагогикалык технологиялары” темасын тандоону аныктады.

Диссертациянын темасы артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар, долбоорлор, билим берүү жана илимий мекемелер жүргүзгөн негизги илим-изилдөө иштери менен байланышат. Изилдөөнүн темасы К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин 2015-2020-жылдардагы илимий-изилдөө иштеринин планына кирген.

Изилдөөнүн максаты: мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөтүүчү, ден соолукту сактоочу заманбап технологияларды аныктоо.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдү иликтеп жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу заманбап технологияларды мүнөздөө.

2. Педагогикалык шарттарды ачып көрсөтүү жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көргөзө ала турган мектепке чейинки билим берүү уюмдарында балдардын ден соолугун сактоочу

технологияларды пайдалануунун моделин түзүү.

3. Ден соолукту сактоочу технологиялардын моделин ишке киргизүү боюнча эксперименталдык иш жүргүзүү жана алардын мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча натыйжалуулугун далилдөө.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы: ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдү иликтеп, окуу менен мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу заманбап технологиялар мүнөздөлдү, педагогикалык шарттар аныкталды жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануунун модели түзүлдү. Ошондой эле, ден соолукту сактоочу технологиялардын моделин ишке киргизүү боюнча эксперименталдык иш жүргүзүлүп, алардын мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча натыйжалуулугу далилденди.

Коргоого алып чыккан негизги жоболор:

1. Мектепке чейинки курактагы улуураак балдардын ден соолугун чыңдоо, педагогикалык процеске ден соолукту жакшыртуу багытындагы уюштуруучулук-педагогикалык технологияларды жаратуу жана колдонуу менен камсыздалат. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды комплекстүү колдонуу ден соолукту жакшыртуучу педагогикада бир бүтүндүктөгү процесс катары окутуунун бир тепкичинен экинчисине өтүүнү камсыз кылат. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялардын натыйжалуулугу ишмердиктин спираль сымал процесси менен жаралат, анда натыйжа үзгүлтүксүз көзөмөлдө болот жана педагогикалык процеске коррекция киргизүү үчүн, негиз болуп берет (диагностика – алдын ала айтуу – педагогикалык аракеттер - диагностика ж.б.у.с.).

2. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоонун педагогикалык шарттары: сергек жашоо образынын принциптерине негизделген программаларды иштеп чыгуу жана колдонуу; педагогикалык технологиялардын интеграциясы; жеке жана дифференцияланган мамиле; окутуудагы оюн жана активдүү формага негизделген педагогикалык технологиялар балдардын ден соолугун чыңдоого жардам берет.

3. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялардын натыйжалуулугунун критерийлери баалуулуктар ориентациясын өзгөртүү, билим берүү процессиндеги субъекттердин керектеме-мотивациялык чөйрөсүнүн сергек жашоо образына багытталышы болуп эсептелет.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.

МББМдин педагогдору үчүн методикалык сунуштамалар иштелип чыкты жана практикада апробацияланды: “Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу” аттуу программа иштелип чыкты. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялардын сапатын баалаган диагностикалык ыкмалардын комплекси бөлүп көрсөтүлдү.

Изденүүчүнүн изилдөөдөгү өздүк салымы педагогикалык

технологияларды ачканында, мектепке чейинки курактагы улуураак балдар арасында педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндөгү түшүнүктү калыптандырганында жана ден соолукту жакшыртуу багытындагы педагогикалык технологиялардын комплексин пайдалануу боюнча методикалык сунуштамаларды иштеп чыкканында турат.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы. Илимий изилдөөнүн жүрүшү жана жыйынтыктары Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетиндеги жогорку мектептин педагогикасы кафедрасынын отурумдарында талкууланып, коррекцияланып турду. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларынын негизинде Эл аралык, республикалык жана аймактык илимий-практикалык конференцияларда (Россия, Казакстан, Франция, Кыргызстан) билдирүүлөр жасалды.

Диссертациянын жыйынтыгынын жарыяланышы. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары боюнча 21 макала, анын ичинен 11 макала РИНЦ системасында жарык көргөн.

Диссертациянын көлөмү жана түзүмү: Диссертациялык иш изилдөөнүн илимий негизин камтыган киришүүдөн, үч баптан жана алардан пайда болгон корутундулардан, жалпы корутундудан, колдонулган адабияттардын тизмесинен (243 аталышта), тиркемелерден турат. Жалпы көлөмү – 152 бет.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө: изилдөөнүн актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталган жоболор, аткарылган ишке изилдөөчүнүн кошкон жеке салымы жана анын ишинин басылмаларда жарыяланышы, диссертациялык иштин түзүлүшү, көлөмү көрсөтүлгөн.

Биринчи бап: **“Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды пайдалануунун теориялык-методикалык негиздери”** деп аталып, анда түрдүү булактардын негизинде изилдөөнүн биринчи милдети катары белгиленген балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологиялардын маңызы жана мазмуну, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологиялардын *типологиясы*, мугалимдер менен ата-энелердин педагогикалык *кызматташтыгы*, мектепке чейинкилердин сергек жашоо образын калыптандыруучу *шарттар* боюнча базалык түшүнүктөрү жана проблемага байланыштуу теориялык көз караштар талдоого алынды. Анда изилдөөнүн түйүндүү түшүнүктөрүнүн маани-маңызы такталып, изилдөөгө өбөлгө болгон принципалдуу илимий методологиялык жоболор жана маселеге байланыштуу мурдагы аткарылган илимий адабияттар каралып чыгылды.

“Ден соолукту сактай турган педагогикалык технологиялар” түшүнүгү педагогикада кийинки эле жылдары пайда болду жана ушу күнгө чейин көпчүлүк педагогдор тарабынан санитардык-гигиеналык иш-чаралардын аналогу катары кабыл алынып жүрөт.

Ден соолукту сактай турган технологиялар – бул адамдын ден соолугун чыңдоого жана сактоого багытталган иш-чаралардын комплекси. Алар

аракеттердин, ыкмалардын жана технологиялардын системасы дегенди билдирет жана балдарда ден соолукту чыңдоого багытталган жашоо образын, туура көндүмдөрдү калыптандырууга жардам берет.

Педагогикадагы ден соолукту чыңдоочу технологиялар – бул окутуу жана тарбиялоо процессинде балдардын ден соолугун чыңдоого жардам берүүчү педагогикалык ыкмалардын жана технологиялардын комплекси.

Ден соолукка баалуулук катары мамиле кылууну калыптандыруу – бул жашоонун андан аркы бардык мезгилинде дени сак болуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кыла турган ушундай мотивацияга, билимдер системасына, көндүмдөргө ээ болуу жана өнүктүрүү процесси. Ден соолукту өркүндөтүү жана калыптандыруу үчүн, өз ден соолугуна *баалуулук* катары карап, сергек жашоо образына карата муктаждыгын калыптандыруу керек.

Азыркы мезгилде коом дене-бой, рухий-нравалык кризисти башынан өткөрүп жатат. 2030-жылга тарбия процессинин өнүгүшү: билим берүүнүн, тарбиянын (экологиялык, дене-бойлук, эстетикалык, укуктук ж.б.), өнүгүшүнүн биримдиги камсыз болот; жаштарды тарбиялоо жалпы адамзаттык жана улуттук баалуулуктардын энчисине, элдик салттарга таянуу менен ишке ашырылат.

Изилдөөнүн методологиялык негизин: Ю. П. Лисицындын, Б. Н. Чумаковдун, В. Г. Алямовскаянын, Г. К. Зайцевдин, Ю. Ф. Змановскийдин, М. Л. Лазаревдин, Л. Г. Татарникованын сергек жашоо жана сергек жашоо мүнөзүн калыптандыруу теориясы түзөт.

Балдардын ден соолугунун татаал жана көп кырдуу маселелери профессионалдык маданий деңгээли бийик, анын өзөгүн милдеттүү түрдө түзгөн ден соолук маданияты жөнүндө түшүнүгү бар педагогдордун болушун талап кылып жатат (Л. И. Гришкина, В. Т. Лободин, Е. Г. Новолюдская, И. И. Новоселова, Н. М. Полетаева, С. М. Симоненко ж.б.). Билим берүүдөгү акмеологиялык мамиле баалуулуктар ориентациясынын жаңы системасына ээ болгон, ага кошо ден соолукту баалуулук жана сергек жашоо образына мотивация катары караган инсанды калыптандырууга багытталган. Балалыктын мектепке чейинки мезгили адамдын андан ары өзүн реализациялоосу үчүн фундаменталдуулук катары ушул маанилүү курактык этапта баланын ден соолугун жакшыртуунун эффективдүү жолдорун издөө маселесин шарттайт.

Кыргыз Республикасында мектепке чейинки балдардын ден соолугун сактоодо колдоно турган технологиялар маселеси атайын илимий изилдөөлөрдүн объектиси болгон эмес, бирок жалпысынан бул маселеге арналган окумуштуулардын эмгектери бар. Алсак, Г. Акиева, А. Мамытов (2007), Ж. А. Бузурманкулова (2010), М. Алиев (2004), Н. Айсаракунова, М. Субанова жана Б. Мундузбаев (2010) сыяктуу окумуштуулардын изилдөөлөрү жаштар арасында сергек жашоо образын ар кандай жолдор менен калыптандырууга, аларды өнүктүрүүгө багытталган. Жаштардын гигиеналык жүрүм-турумунун мотивациялык чөйрөсү, коопсуз жашоо, сергек жашоо образынын моралдык-психологиялык компоненти, өз алдынча кыймыл-аракетинин зарылдыгын тарбиялоого, физикалык жана психикалык өзүн-өзү өнүктүрүүнү камсыз кылууга көңүл бурат.

Бүгүнкү күндөгү ден соолукту жакшыртуучу технологияларды иликтеш үчүн, “технология” деген түшүнүктүн жалпы чечмеленишин ачып көрсөттүк, ал “*адам айлана-чөйрөнү өзгөртүү, материалдык же рухий баалуулуктарды өндүрүү максатында колдонгон ишмердиктин илимге же практикага негизделген системасы*”.

Ден соолукту жакшыртуучу технологиялар – бул жөн эле технология эмес, ал педагогикалык, өстүрүүчү, ден соолукту жакшыртуучу багыттагы технологиялар.

– “Педагогикалык технология” түшүнүгүн аныктаган бир нече пикир бар:

– *педагогикалык технология* – билим берүүнүн алдыга коюлган максаттарын ийгиликтүү ишке ашырууга жол берген билим берүүнүн жана тарбиянын теорияга негизделген процесстерин кайра жаратуунун каражаттары менен ыкмаларынын жыйындысы;

– *педагогикалык технология* – бардык майда-чүйдөсүнө чейин ойлонуштурулган окуу процессин окуучулар менен мугалимдер үчүн сөзсүз түрдө ыңгайлуу шартты камсыз кылуу менен өткөрүү, уюштуруу жана долбоорлоо боюнча биргелешкен педагогикалык ишмердиктин модели (В. М. Монахов, 2006).

– *педагогикалык (билим берүүчү) технология* – бул илимий негизде курулган, мезгил менен мейкиндикте программаланган жана белгиленген натыйжаларга жеткирген педагогикалык процесстин бардык компоненттеринин иштөө системасы (Г. К. Селевко, 2005).

Бардык педагогикалык технологиялар өзүнүн структурасында жогоруда айтылган негизги үч компонент болгону менен, алардын ар биринин өзүнчө спецификасы жана өзгөчөлүгү бар. Илимий-методикалык адабияттарда педагогикалык технологиялардын ар кандай классификациясы сунушталат, бирок биз педагогикалык технологиялардын ден соолукту сактоочу сыяктанган түрүнө майда-чүйдөсүнө чейин токтолдук. “Ден соолукту сактоочу” терминдин өзү тар маанисинде “сактоо”, ден соолукту сактоо деп чечмеленсе да, анын мектепке чейинки билим берүүдө кабыл алынган бир топ кеңири аныктамасы “ден соолукту сактоочу технологияны” баланын өсүшүнүн бардык этаптарында анын ден соолугун сактоого, колдоого жана бакубаттандырууга багытталган билим берүү чөйрөсүнүн бардык факторлорунун өз ара байланышын жана өз ара аракетин камтыган иш-чаралардын системасы катары мүнөздөшөт.

Азыркы мезгилде окумуштуулар илимий-методикалык адабияттарда ден соолукту сактоочу технологияларды системалаштыруунун төмөнкү классификацияларын сунушташат (1.1-сүрөт).

1.1-сүрөт. Ден соолукту сактоочу технологиялар.

Диссертацияда ушул технологиялардын мазмуну жана маңызы кенен ачыкталат.

Мектепке чейинки мекемелердин ден соолукту сактай турган билим берүү технологияларынын **негизги максаты** “баланын адамдын өмүрүнө жана ден соолугуна аң-сезимдүү мамиле кылуусун турукташтыруу, ден соолук жөнүндө билим топтоо жана аны сактоо, колдоо жана коргоо көндүмдөрүн өстүрүү, мектепке бара элек балага сергек жашоо образы жана коопсуз жүрүм-турум маселелерин, өзүнө-өзү эң жөнөкөй медициналык, психологиялык жардам көрсөтүү менен байланышкан маселелерди өз алдынча жана эффективдүү чечүүгө мүмкүнчүлүк берген валеологиялык компотенттүүлүккө жетүү” болуп эсептелет [9].

“Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялар” категориясын илимий-педагогикалык айлампага биринчилерден болуп киргизген

Н.К.Смирнов аларды мындайча караган:

- ден соолукту сактоочу педагогиканын технологиялык негизи катары;
- балдарды ден соолугунан айрылтпай, алардын окуусун уюштуруучу формаларынын жана ыкмаларынын жыйындысы катары;
- окуп жаткандардын жана мугалимдердин ден соолугуна тийгизген таасиринин критерийи боюнча бардык педагогикалык технологиялардын мүнөздөмөсү катары.

Ден соолукту сактоочу иш-чаралар улам кайталанганда, стереотип акырындык менен сакталганда көбүрөөк натыйжалуу болот, ал окутууну бир тепкичтен экинчитепкичке өткөрүүнү ниет кылат.

Үзгүлтүксүздүк принциби, бакубаттантуу педагогикасын бир бүтүн процесс катары куруунун мыйзам-ченемдүүлүгүн туюндурат.

Түшүнүктүүлүк жана да өз өзгөчөлүктөрү бар.

Жекече көңүл буруу принциби окутуунун жана тарбиялоонун жалпы мыйзам-ченемдүүлүктөрүнүн негизинде ишке ашырылат. Педагог баланын

жекече өзгөчөлүгүнө таянып, аны ар тараптан өстүрөт, анын өсүшүн болжолдойт жана пландайт. Ден соолукту сактай турган билим берүү технологиялары максатка жетиш үчүн, төмөнкү каражаттар топтомун бөлүп көрсөтүшөт:

1. Кыймылдоого багытталган каражаттар;
2. Табияттын бакубаттандыруучу күчү;
3. Гигиеналык факторлор.

Ушул каражаттарды комплекстүү пайдалануу бакубаттандыруучу педагогиканын маселелерин чечет.

Албетте, МББМда (ДОУ) пайдаланылган жана балдар сүйгөн спорттук оюндардын элементтерине өтө эле тескери мамиле кылбаш керек. Булар баскетбол, волейбол, лыжа, сууда сүзүү, шахмат, гимнастика. Эң маанилүүсү баланын калыптана элек организмнен анын алы жетпегенди талап кылбаш керек жана ден соолукту сактоочу технологиялардын “Зыян кылба!” деген негизги эрежесин унутпаш керек.

1. Гимнастика. Азыркы учурда гимнастиканын ондон ашык түрлөрү белгилүү, ошолорду системалуу пайдалануу баланын организмдин чыңдайт, ооруулардын өнүгүшүнүн алдын алат жана жогорку педагогикалык натыйжа берет деп болжолдошот. *Ошолордун өтө белгилүү жана такай пайдаланылган түрлөрүнө токтололу.*

1. *Манжа гимнастикасы.* Колдун майда булчуңдары бекемделет.

2. *Көз үчүн гимнастика.* Жалпы жана көрүү жөндөмүнүн чарчаганынан арылууга мүмкүнчүлүк берүүчү көнүгүүлөрдүн жана ыкмалардын ар түрдүү комплекстери бар, алар балдарда пайда болгон көрүүнүн начарлашынын алдын алууну камсыз кылат.

3. *Дем алуу гимнастикасы.* Туура диафрагмалдык дем алууга, канды кислород менен каныктыруу үчүн өпкөнү вентиляциялоону күчөтүүгө көмөк көрсөтөт.

4. *Сергитме гимнастика.* Адатта күндүзгү уйкудан кийин өткөрүлөт. Жагымдуу жакшы эмоцияны жаратат, булчуң тонусун көтөрөт, келбеттин бузулушунун алдын алууга көмөк көрсөтөт.

5. *Корригиралама гимнастикасы.* Алмашуу процессин жакшыртууга көмөк көрсөтөт, балдарды чыңалтат жана организмдин тышкы чөйрөнүн жагымсыз таасирине туруктуулугун жогорулатат.

6. *Ортопедиялык гимнастика.* Дене тарбиясы менен машыкканда же башка технологиянын бөлүгү катары пайдаланса болот. Булчуңдарды чыңдоого, омуртканын жана тамандын туура жайгашуусуна, май тамандыктын алдын алууга көмөк көрсөтөт.

2. Ойномо стретчинг технологиясы. Ойномо стретчинг көнүгүүлөрүнүн ыкмасын А. Г. Назарова майда-чүйдөсүнө чейин сыпаттап жазган. Технология дененин булчуңдарын жана колдун, буттун, омуртканын муунактык-байланыштыруучулук аппаратынын чоюлуусуна негизделет, бүт организмге бакубаттантуучу таасир көрсөтөт.

3. Ритмопластика. Ритмопластика терапевтикалык ыкмалардын бири катары жакында эле колдонула баштады. Бий искусствосу балдарга жакын,

алардын сүйгөн нерсеси, анан хореография боюнча ар кандай чыгармачылык чеберканаларга кирген балдар, демейде, бир топ узак убакыт бою сабакка катышышат.

4. Релаксациялык көнүгүүлөр. Релаксация (*гекхайо* деген латын сөзүнөн алынган – чыңалууну бошондотуу, азайтуу дегенди билдирет) – интенсивдүү психикалык же дене- бойдогу жүк менен шартталган нервдик-психологиялык чыңалуудан арылуу процесси. Релаксация аркылуу тынчтанууга, алы кеткен, скелет булчуңдарынын төмөндөө абалына жетишилет.

5. Динамикалык паузалар. Динамикалык паузалар же кыска убакыттык (1-3 мүнөттүк) дене тарбия минуталары – бул сабак учурунда чарчоонун алдын алуу максатында дене-бой машыгууларын аткаруу, акылдын ишке болгон жөндөмдүүлүгүн сактоо жана келбеттин бузулушун профилактикалоо үчүн жасалган дем алыш [69].

6. Эстетикалык багыттагы технологиялар. Искусство менен карым-катнашта болуу балага күчтүү эмоционалдык таасир тийгизет. Балдардын искусство менен таанышуусу анын эң жаш курагында, балдар бакчасында башталат, ал мектепке чейинки балалыгынын аягына чейин уланат.

7. Өзүн-өзү өнүктүрүү технологиясы (М. Монтессори). Монтессори Мария бала бакчада жана башталгыч класста балдарды эртелеп өнүктүрүү жана эркин тарбиялоо идеясын ишке ашырган. “Муну өзүм жасаганга мага жардам бер”, “Ким баланы жападан жалгыз түшүнсө – ошол да бала”, - деп жазган педагог [14].

8. Сейрек жашоо образына үйрөткөн технология. Педагогикалык ден соолукту сактоочу технологиялардын маанилүү бөлүктөрүнүн бири катары балдарга жеке ден соолук тармагында жетишерлик зарыл билимди берүүчү, коомду социализациялоо, балдардын сергек жашоо образын калыптандыруу милдетин алган, балдарды ден соолукта жана сергек жашоо образына үйрөтүүчү атайын технологияларды карап көрөлү.

XX кылымдын аягында, XXI кылымдын башында кеңири белгилүү болгон технологиялар менен бирге, мектепке чейинкилерди окутуунун көптөгөн жаңы технологиялары пайда болду. Ошолордун айрымдарына токтоло кетели.

1. Дене тарбия сабактарын пайдалануу технологиялары. МББМдагы (ДОУ) ар бир дене тарбия сабагы өзүнүн түзүлүшүнө, өзүнүн милдеттерине, каражаттарына, формаларына жана ыкмаларына ээ. Эреже катары, МББМда негиз болуучу мааниси бар жалпы принциптерди эсепке алуу менен, дене-бой тарбиясынын милдеттерин чечүү тармагында балдар менен иштөөнүн так системасы орнотулган. Бул дене тарбия сабактарынын бакубаттантууга багытталгандыгы жана балдардын кыймылдын негизги түрлөрүн өздөштүрүшүн камтыйт.

2. Коммуникативдик оюндар. Баарлашуу баланын психикалык өнүгүшүндө өзгөчө роль ойнойт. Баланын психикасынын өнүгүшү – бул балдардын адамзаттын коомдук-тарыхый тажрыйбасын чоңдор – ошол тажрыйбаны алып жүргөндөр менен реалдуу пикир алышуусунун контекстинде менчиктөө жолу менен өтүүчү процесс.

3. Оюн технологияларынын концептуалдык негизи. Оюн ишмердигинин психологиялык механизмдери жеке инсандын өзүн-өзү көрсөтүү, өзүн-өзү бекемдөө, өзүн-өзү аныктоо, өзүн-өзү жөнгө салуу, өзүн-өзү ишке ашыруу сыяктанган фундаменталдуу керектөөлөрүнө таянат.

4. “Ден соолук сабактары” сериясындагы сабактарды пайдалануу технологиясы. Балдарды ден соолукту сактоого үйрөтүүчү ар кандай ыкмалардын авторлору бир топ программаларды сунуш кылышат. Алардын максаты – баланын курчаган дүйнө жөнүндө, өзүн адамзаттын өкүлү катары сезүүсү жөнүндө, Жер бетинде жашаган адамдар, алардын ар түрдүү ишмердиктери жөнүндө, укуктар жана милдеттер жөнүндө элес-түшүнүгүн калыптандыруу жана организмдин гармонияга карай жолдогу чексиз мүмкүнчүлүктөрүн ачуу үчүн педагогду куралдандыруу [60, 73, 150].

5. Точкалап жасама өздүк массаж. Суук тийгенге каршы точкалап жасама массаж өзүн жакшы көрсөттү. Адамдын денесинде өзгөчө точкалар бар, алар ички органдардын иштешин жөнгө салып турат. Ушул точкаларды массаждоо бүтүндөй организмдин, мурундун былжырлуу кабыкчасын, тамакты, бронхаларды коргоочу күчүн күчтөнтөт. Өздүк массаждын таасири менен чоң адамдын да, баланын да организми өзүн-өзү дарылай баштайт

6. Коррекциялык технологиялар. Коррекциялык технологиялар арт-терапия менен бирге, балдардын өнүгүүсүндөгү жана жүрүм-турумундагы ар кандай проблемаларына жардам берүүгө ориентирленген.

7. Арт-терапия балдарды көптөгөн психологиялык, эмоционалдык жана социалдык проблемаларды чечүү үчүн, ошонун ичинде ар түрдүү неврологиялык оорууларды психологиялык коррекциялоо үчүн пайдаланышы мүмкүн.

8. Музыка терапия же музыкалык таасир берүүчү технология. Музыка терапевтикалык максатта көбүрөөк пайдаланылат. Бүгүнкү күндөгү бала бакчалардагы балдар менен иштеген педагогдор өз ишинде Ф. Мендельсондун, Л. В. Бетховендин, П. И. Чайковскийдин, И. С. Бахтын, В. А. Моцарттын чыгармаларын пайдаланышат.

9. Жомок терапия. Азыркы мезгилде педагогдор жомокту психологиялык, терапевтикалык жана өнүктүрүүчү иш үчүн пайдаланышат [63].

10. Түс менен таасир берүү технологиялары. Түстүк гамма – бул өзгөчөлөнгөн шкала, ошону карап адамдын маанайы, кооздук сезими, көндүмдөрү, мүнөзү жөнүндө билсе болот. Түс тоскоол да болот, жардам да берет, өзүнөн түртөт, өзүнө тартат. Түс ал түгүл дарылаганга да жөндөмдүү.

11. Жүрүм-турумду коррекциялоо технологиясы. Балдарда алардын мүнөздөмөлүк өзгөчөлүгү болуп эсептелбеген жүрүм-турум формалары бар, алар адаптациянын бузулушунан же үй-бүлөдөгү негативдик кырдаалдардан улам пайда болгон ызакордук көрүнүштөр: бул каршылык жүрүм-турум же көңүл буруунун жетишсиздигинин синдрому, алар көбүнчө 5-6 жашта көрүнөт [170].

12. Психогимнастика. Психогимнастика – бул атайын сабактардын курсу (этюддар, көнүгүүлөр, оюндар), алар балдардын психикасынын ар кандай тараптарын коррекциялоого жана өнүктүрүүгө багытталган (анын таанып

билүүчүлүк жагын да, эмоционалдык-личносттук чөйрөсүн да өнүктүрөт).

13. Фонетикалык ритмика. Фонетикалык ритмика – бул кыймыл көнүгүүлөрүнүн системасы, анда ар түрдүү кыймылдар (дененин, баштын, колдун, буттун) белгилүү бир “речтик” материалдарды (фразаны, сөздөрдү, үндөрдү) айтуу менен айкалыштырылат [27].

Балдарда сергек жашоо образын калыптандыруу боюнча ата-энелер менен кызматташуунун негизги багыттары төмөнкүлөр: “Өзүн өзү таануу”, “Гигиеналык эрежелер жана инфекциялык ооруулардын алдын алуу”, “Тамактануу жана ден соолук”, “Өздүк коопсуздуктун негиздери жана травматизмдин профилактикасы”, “Медициналык кызматты керектөө маданияты”, “Үй-бүлөлүк салттар”, “Үй-бүлөдө дене тарбиялык бакубаттануучулук климатты калыптандыруу”.

Ден соолукту сактоочу технологиялардын башкы шарты – сабактарды так уюштуруу, педагогдун көрсөтмөлөрүн жана түшүнүктөрүн так сактоого негизделген тартип, алар тапшырманы аткарууда балдардын аракетине өз алдынчалыкты берүү менен айкалыштырылат. Ден соолукту сактоочу технологиялар төмөнкүлөр аркылуу ишке ашырылат:

Биз өз ишибизде төмөнкү формаларды жана методдорду пайдаландык:

– *Салттуу*: ата-энелер жыйналышы; үй-бүлөлүк спорттук мелдештер; “Сергек жашоо образы” акциясы; “Доктор Айболиттикинде мейманчылыкта” көңүл ачуу кечеси.

– *Агартуучулук*: балдардын СЖОсун калыптандыруу боюнча МББМнын ишмердигин чагылдыруу үчүн ММКны пайдалануу; маалымат баракчаларын чыгаруу; “Ден соолук бала чактан” стенди; группалардагы денсоолук бурчу.

– *Интерактивдүү*: анкета жүргүзүү, интервью алуу; дискуссия, тегерек столдор; адистердин консультациясы. Тарбиялоо, бакубаттануу, күн тартиби, кыймылдын активдүүлүгү, гигиеналык процедуралар, маданий-гигиеналык процедуралар, кыймылдык көндүмдөрдү өнүктүрүү маселелери боюнча үй-бүлөдө жана бала бакчада бирдиктүү талаптар сакталганда гана, дени сак баланы туура тарбияласа болот. Ошондуктан, ата-энелерге керектүү жардамды көрсөтүү, аларды биргелешкен дене тарбиялык иш чараларга – дене тарбиялык эс алууларга, майрамдарга, жүрүштөргө – катышууга тартуу өтө маанилүү.

Үй-бүлө – биринчи институт, анда келечектеги бакубат инсандын негизи түптөлөт. Балдардын дени сактыкка керектөөсүн тарбиялоодо эң чоң роль албетте, үй-бүлөгө таандык. Ата-энелер жана педагогдор балдарга негизделген жана түшүнүктүү талаптарды коюш керек. Ата-энелер МББМнын жана группанын активдүү катышуучуларынан болуп калыштары керек, алар балдардын сергек жашоо образын өнүктүрүү жана калыптандыруу ишинде чын эле пикирлеш жана өнөктөш болгону артык.

Экинчи бап «Изилдөөнүн материалдары жана ыкмалары» деп аталып, анда изилдөөнүн экинчи милдетинин чегиндеги изилдөөнүн ыкмалары тандалып алынып, балдардын ден соолугун чыңдоонун технологиялары жана изилдөө ыкмалары, мектепке чейинки куракта сергек жашоо образын калыптандыруучу педагогикалык шарттар, балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды пайдалануунун модели орун алды.

Изилдөөнүн объектиси мектеп курагына чейинки балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологиялар болуп эсептелет, ал эми **изилдөөнүн предмети** мектеп курагына чейинки балдардын ден соолугун чыңдоо процесси болот. Изилдөөнүн материалдарын төмөнкүдөй булактар түздү: Лев Выготскийдин *социалдык-маданий өнүгүү теориясы*. Выготский коомдун тажрыйбалуу мүчөлөрү менен өз ара аракеттенүү аркылуу социалдык өз ара аракеттенүүнүн жана үйрөнүүнүн ролун баса белгилеген. Бул теорияны биргелешкен иш-аракеттерге жана колдоого басым жасоо менен, ден соолукту үнөмдөөчү программаларды иштеп чыгууда колдонсо болот.

Ховард Гарднердин көп интеллект теориясы: бул теорияга ылайык, ден-соолукту сактоочу билим берүүчү программаларды жана ыкмаларды иштеп чыгууда балдардын ар кандай жөндөмдөрүн эске алуу керек.

Альберт Бандуранын өзүн-өзү жөнгө салуу теориясы ден соолукту сактоо боюнча окуу контекстинде, ден соолукту жана жүрүм-турумду башкаруу көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн колдонулушу мүмкүн.

Эльза Гессел балдардын эрте балалык мезгилиндеги *физикалык жана психологиялык өнүгүүсүн изилдеген*. Анын эмгектери ден соолукту сактоочу билим берүү практикасын өнүктүрүүгө салым кошкон.

Жан Пиаженин оюнга негизделген окуу жана конструктивизм теориясы: Пиаженин ою боюнча, балдар *оюн жана тажрыйба* аркылуу дүйнө жөнүндө түшүнүктөрүн активдүү кура алышат. Бул ден соолукту үнөмдөөчү технологияга карата колдонулганда, балдар үчүн ден соолук жөнүндөгү эксперимент жана үйрөнө ала турган билим берүү оюндарын жана кырдаалдарды түзүүнү билдирет.

Монтессори ыкмасы: Мария Монтессоринин методологиясына негизделген бул ыкма балдардын билим алуусуна жана өнүгүүсүнө активдүү катышуусунун маанилүүлүгүн баса белгилейт. Ал табигый окуу процессине салым кошкон *чөйрөнү камсыз кылуу милдетин алдыга коёт*.

Туура тамактануу ыкмалары: туура тамактануу адаттарын өнүктүрүү балалыктан башталат. Туура тамактануу жана тамак-ашты туура тандоо жөнүндө билим берүүчү элементтерди кошуу маанилүү. Балдарды өнүктүрүүгө интеграцияланган мамиле: бул ыкма ар тараптуу ден соолукту жана бакубаттуулукту камсыз кылуу үчүн, өнүгүүнүн ар кандай аспектилерин, анын ичинде физикалык, социалдык, эмоционалдык жана когнитивдик аспектилерди бириктирет.

Изилдөө ыкмасы жана көйгөйлүү окутуу: бул ыкма ден соолукту сактоочу билим берүүнүн маанилүү компоненти болушу мүмкүн болгон изилдөө, критикалык ой жүгүртүү жана көйгөйлөрдү чечүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө басым жасайт. Алар: В. А. Иванченко боюнча "Аромотерапия", С. В. Хрущевдин "Кичинекей сыйкырчылардын гимнастикасы", Д. А. Змановскийдин "Дени сак бала", А. Н. Стрельникованын "Дем алуу гимнастикасы", "Л. Н. Волошинанын "Ден соолукта ойноңуз!"

Изилдөөнүн педагогикалык ыкмалары билим берүү практикасында кубулуштарды жана фактыларды түшүндүрөт жана алдын ала айтат (В. М. Полонский). Биз белгиленген теманы төмөнкү илимий изилдөө ыкмаларга

таянып ачыктадык: психологиялык-педагогикалык, философиялык адабияттарды, монографиялык материалдарды, окуу-методикалык адабияттарды анализдөө, педагогикалык байкоо жүргүзүү, аңгемелешүү, диагностикалык сурамжылоо, мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын педагогдорунун алдыңкы тажрыйбаларын иликтөө жана жалпылоо, моделдештирүү, педагогикалык эксперимент, маалыматтарды иштеп чыгуу үчүн сандык жана сапаттык методика, эксперименттин материалдарын таблица түрүндө көрсөтүү. Алар тууралуу маалыматтар диссертацияда кеңири берилди.

Ден соолукту сактоочу компетенттүүлүктүн негиздерин, маңызын ачуу үчүн, мектеп курагына чейинки балдардын улуураактарынын ден соолугун сактоочу компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга көмөк көрсөткөн калыптануунун педагогикалык шарттарын иштеп чыгып, биз аларга төмөнкүлөрдү кошуп киргиздик: *сергек жашоо образынын принциптерине негизделген программаларды иштеп чыгуу жана колдонуу; педагогикалык технологиялардын интеграциясы; жекече жана дифференцияланган мамиле; балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн, окутуунун оюндук жана активдүү формасына негизделген педагогикалык технологияларды практикада колдонуу.*

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун эффективдүү чыңдоонун **биринчи педагогикалык шарты** педагогикалык процесске илимий жактан негизделген ден соолукту бакубаттантуучу программаны иштеп чыгуу жана киргизүү болуп эсептелет. Анда мектепке чейинки балдарды гармониялуу өнүктүрүү үчүн, атайын көнүгүүлөр комплекси каралган. Программаны иштеп чыгуу пландоону талап кылат: “дене-бой көнүгүүлөрүн жана ыкмаларын бөлүштүрүү, убакыттын белгилүү бир бөлүгүндө СЖОну калыптандыруу боюнча ишти ар кандай формаларда өткөрүү”. Педагог пландаштырууда негизги кыймылдарды өздөштүрүүгө көмөк көрсөтүүчү көнүгүүлөрдүн системасын тыкан ойлонуштурат. Программада сабактын ар кандай формалары белгиленди: эртең мененки гимнастика, кыймылдуу оюндар, физкультминуталар, дене тарбия сабактары, балдардын өз алдынча кыймылдуу ишмердиги.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун эффективдүү чыңдоонун **экинчи педагогикалык шарты** педагогикалык технологияларды **интеграциялоо** болуп эсептелет. Балдардын ден соолугун чыңдоонун педагогикалык технологиялары жалпы билим берүү процессине интеграцияланышы абзел. Алар башка предметтик тармактар менен байланышта болушу жана башка педагогикалык методдор жана ыкмалар менен өз ара аракеттениши керек.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун эффективдүү чыңдоонун **үчүнчү педагогикалык шарты** жекече жана дифференциялуу ыкма болуп эсептелет. Мында педагог ар бир баланын жекече өзгөчөлүгүн жана анын ден соолугунун абалын эске алышы керек. Сабактарды пландоо жана аткаруу ар бир балада өзүнчө, анын дене-боюн жана эмоционалдык абалын эске алуу менен адаптацияланууга тийиш.

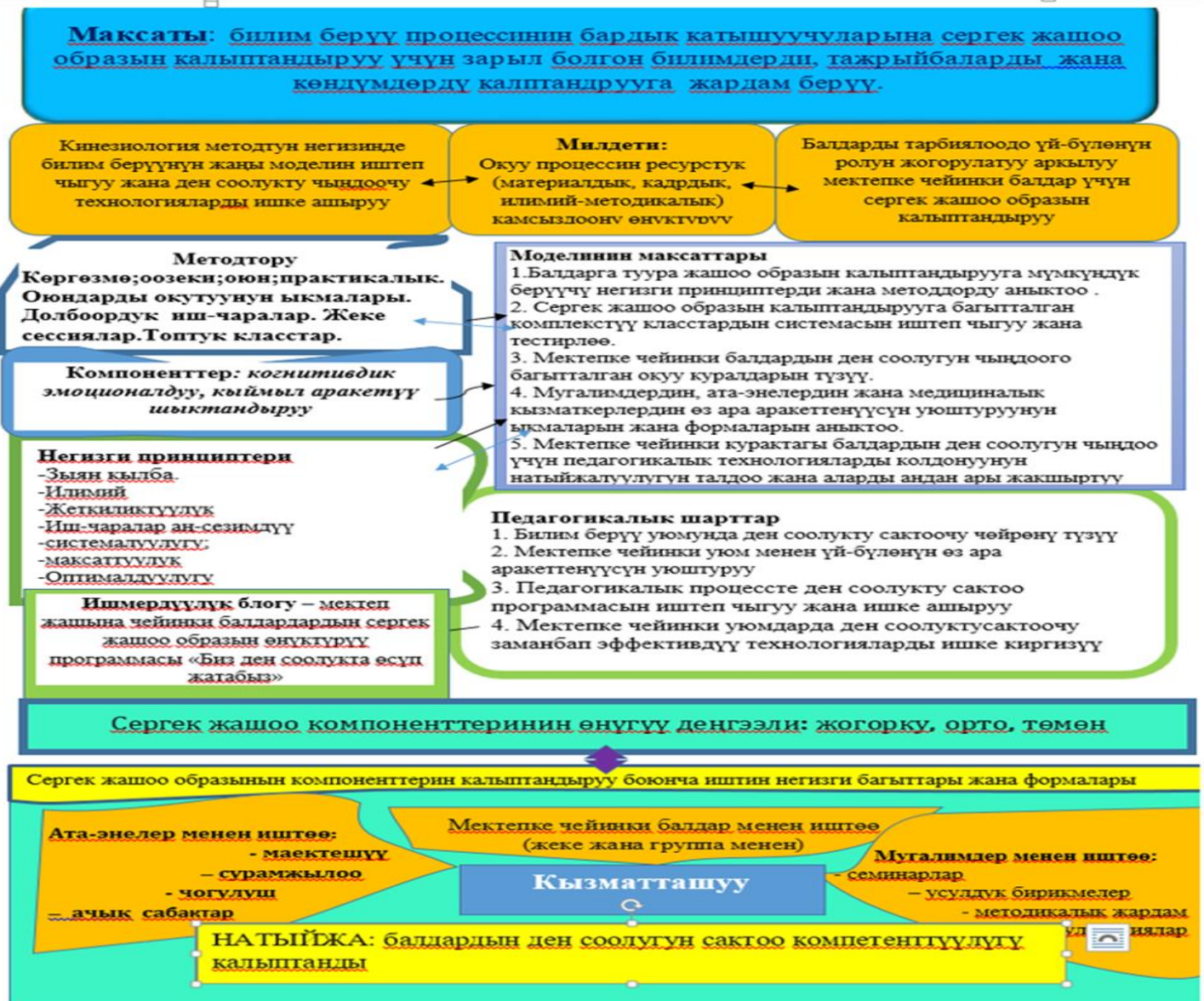
Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде (МББМ) 5-6 жаштагы

балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды пайдалануудагы жекече жана дифференциалдуу ыкма деген, ар бир баланын жеке керектөөлөрүн, жөндөмдөрүн жана өзгөчөлүктөрүн эсепке алууга багытталган методологияны билдирет.

Мектепке чейинки курактагы балдардын *ден соолугун эффективдүү чыңдоонун төртүнчү педагогикалык шарты* окутуунун активдүү жана оюндук формасына негизделген педагогикалык технологиялар болуп эсептелет, алар балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөтөт. Дене-бой көнүгүүлөрүн, спорттук оюндарды, таза абада эс алууну, ар кандай кыймылды активдүүлүктөрдү уюштуруу балдарга дене-бой көндүмдөрүнөстүрүүгө жана өз ден соолугун бапестеп күткөнгө мүмкүнчүлүк берет.

Окутуунун оюн түрүндөгү формаларын жана ыкмаларын колдонуу. 5-6 жаштагы балдар оюн түрүндөгү ишмердикке өтө куштар келишет. Ошондуктан, педагогикалык технологиялар баланы дене-бойлук активдүүлүккө, туура тамактанууга жана жосундуу өнөкөттөргө шыктандырган-багыттаган оюндук элементтерди камтышы керек. Жогоруда белгиленген педагогикалык шарттарды сактоо мектепке чейинки курактагы балдардын улуураактагыларынын ден соолукту сактоочу компетенциясынын негиздерин калыптандыруу процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатууга көмөк көрсөтөт

Балдардын ден соолугун чыңдоодо колдонуучу педагогиклык технологиялардын модели

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча биз жүргүзгөн эксперименталдык иш бизди белгилүү бир моделди түзүүгө, атап айтканда, *билим берүүнү өнүктүрүүчү мейкиндикте мектепке чейинкилердин ден соолугун туруктуу калыптандыруу моделине алып келди.*

Модел элементи	Сыпаттама
1.Максат	Мектепке чейинки мекемелердеги балдардын физикалык, эмоционалдык, социалдык жана психологиялык бакубаттуулугун камсыз кылуу, дени сак адаттарды жана көндүмдөрдү калыптандыруу.
2.Негизги компоненттер	1. Физикалык активдүүлүк. 2. Туура тамактануу. 3. Психологиялык бейпилдик. 4. Гигиеналык билим берүү. 5. Экологиялык билим берүү. 6. Социалдык өз ара аракеттенүү. 7. Заманбап технологияларды колдонуу. 8. Үй-бүлөлөрдү тартуу. 9. Баалоо жана мониторинг. 10. Жекече мамиле.

Модел элементи	Сыпаттама
3.Негизги методдор	- дене тарбия көнүгүүлөрүн жана спорттук иш-чараларды уюштуруу. - туура тамактануунун негиздерин үйрөтүү. - эмоциялык жөнгө салуу көндүмдөрүн өнүктүрүү. - гигиенаны жана коопсуздукту үйрөтүү. - экологиялык жоопкерчиликти калыптандыруу. - коммуникация көндүмдөрүн өнүктүрүү. - окутууга заманбап технологияларды интеграциялоо. - ата-энелер жана үй-бүлө менен өз ара аракеттенүү. - Программанын натыйжалуулугун талдоо жана баалоо. - балдардын жеке муктаждыктарын эске алуу.
4.Ресурстар	- окуу материалдары жана колдонмолору. - физикалык активдүүлүк үчүн жабдуулар. - Программалык камсыздоо жана компьютерлер. - медициналык адистер жана консультанттар. - тиешелүү даярдыгы бар педагогикалык кадрлар. - активдүү окутуу үчүн окуу мейкиндиктери жана аймактары. - Ата-эне жана үй-бүлө өнөктөш катары.
5.Ишке ашыруу кадамдары	1. Балдардын муктаждыктарын жана ресурстарын талдоо. 2. Компоненттерди эске алуу менен ден соолукту сактоо программасын иштеп чыгуу. 3. Сабактарды жана иш-чараларды уюштуруу. 4. Ата-энелерди жана үй-бүлөлөрдү тартуу. 5. Программаны баалоо жана оңдоо. 6. Балдардын ден соолугуна жана бакубаттуулугуна мониторинг жана маалыматтарды чогултуу.
6.Күтүлгөн жыйынтыктар	- Физикалык жактан дени сак жана активдүү балдар. -Билим жана туура тамактануу. - Эмоционалдык туруктуулук жана стрессти башкаруу жөндөмдүүлүгү. - гигиеналык көндүмдөр жана коопсуз жүрүм-турум. - Экологиялык жоопкерчилик. - Кызматташуу жана баарлашуу жөндөмдүүлүгү. - окутуу жана өзүн-өзү өнүктүрүү үчүн заманбап технологияларды колдонуу. - ата-энелерге жана үй-бүлөлөргө сергек жашоо образын сактоого колдоо көрсөтүү. - баалоонун жана мониторингдин негизинде программаны тынымсыз өркүндөтүү жана өркүндөтүү.

Үчүнчү бап: «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоодо педагогикалык технологияларды пайдаланган эксперименталдык изилдөөлөрдүн натыйжалары» деп аталып, анда изилдөөнүн үчүнчү милдетинин натыйжалары, констатациялоочу эксперименттин мазмуну, балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу боюнча эксперименталдык иштин натыйжасы чагылдырылды. **Мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту туруктуу калыптандыруунун негиздери, ден соолукту сактоочу технологиялардын**

Бул бапта мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды колдонуунун эффективдүүлүгүн ачуу максатында жүргүзүлгөн эксперименталдык изилдөөлөрдүн натыйжалары берилет. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган сандык көрсөткүчтөр да, сапаттык

көрсөткүчтөр да каралат.

Эксперимент Бишкек шаарындагы №172 жана “ЖАС-Теремок” балдар бакчасында жүргүзүлдү, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу боюнча иш ошол жерде уюштурулган. Экспериментке 5тен 6 жашка чейинки 40 бала катышты, алар: текшерилүүчү жана эксперименттелүүчү болуп эки группага бөлүнгөн.

Констатациялоочу экспериментти жүргүзүүнүн максаты – зарыл мазмунду, азыркы ыкмалардын жана формалардын негизинде мектепке чейинки уюмдарда ден соолукту сактоо технологияларын ишке ашыруу процессин башкаруунун жолдорун иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн констатациялык этабынын натыйжалары педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу жетишилген сергек жашоо образы жөнүндөгү системалык билимдерди калыптандыруу боюнча, атайын уюштурулган ишти жүргүзүү зарылчылыгын күбөлөп турат.

Констатациялык эксперимент 5-6 жаштагы балдардын ден соолукту чыңдоо жөнүндөгү калыптанган системалык билимдеринин деңгээлин ачып көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берди.

Текшерүүчү группадагы (ТГ) № 172 балдар бакчасынын балдары сабактын салттуу программаларын алышты, ага ден соолукту чыңдоочу, ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялар кошулган жок. Эксперименттелүүчү группада “ЖАС Теремок” балдар бакчасынын балдары болушту, алар балдардын ден соолугун чыңдоочу, ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялар киргизилген программаны пайдаланышты.

Ушул этапта диагностикалык тапшырмалар, көрсөткүчтөр жана критерийлер менен сунушталган критериалдык-диагностикалык инструментарий иштелип чыккан. Системалуулук түшүнүгүнүн маңызын (балдардын жашоо образына жана ден соолугуна таасир берүүчү педагогикалык технологиялардын элементтерин бир бүтүндүктө кароо жана таанып-билүү жөндөмдүүлүгү) жана А. А. Ошкина иштеп чыккан калыптангандыктын критерийлерине жана көрсөткүчтөрүнө таянып, биз педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндөгү билимдин системалуулугунун көрсөткүчтөрүн аныктадык жана диагностикалык тапшырмаларды тандадык.

Ар бир көрсөткүч боюнча натыйжаларды баалоо бүтүндүк, көз карандылык критерийлерин жана себеп-натыйжа байланыштарын аныктоо аркылуу ишке ашырылды.

“Педагогикалык технологияларды пайдаланган сергек жашоо образы жөнүндө” аңгемелешүүнүн максаты балдардын “ден соолук” жана “сергек жашоо образы” жөнүндөгү элес-түшүнүктөрүнүн калыптанып калганын билүү болчу (А тиркемеси).

Жогорку деңгээл – баланын педагогикалык технологияларды пайдаланган сергек жашоо образы жөнүндөгү жана ден соолук жөнүндөгү элес-түшүнүгү бүтүндүк мүнөздү алып жүрөт.

Ортоңку деңгээл – балада педагогикалык технологияларды пайдаланган сергек жашоо образы жөнүндөгү жана ден соолук жөнүндөгү элес-түшүнүк

жарым-жартылай мүнөздү алып жүрөт.

Төмөнкү деңгээл - балада педагогикалык технологияларды пайдаланган сергек жашоо образы жөнүндөгү ойлоп-билгени жана жашоо образынын адамдын ден соолугуна таасири жөнүндөгү элес-түшүнүк үзүл-кесил, системасыз болот. Биз ар бир бала менен жеке-жеке аңгемелешип, төмөнкү суроолорго жооп берүүлөрүн сунуш кылдык:

Ушул этапта 15 %ы (үч бала) жогорку деңгээлди көрсөттү. Алар ден соолукту чындоону туура тамактануу, оорууну профилактикалоо, чыңалтуу, күндүк режимди сактоо, зыяндуу өнөкөттөрдүн жоктугу, спорт менен машыгуу, маданий-гигиеналык көндүмдөрдү сактоо ж.б. катары мүнөздөштү (Аяна Б. “Ден соолук – бул адамдын оорубаганы, бактылуулугу, спорт менен машыкканы, жемиштерди жана жашылчаларды жегени”, Нургуль Т. ”Ден соолук оорубасаң, кимдир бирөө жөнүндө кам көрсөң, бири-биринди сүйсөң болот”).

Балдар СЖОнун компоненттерин бөлүп көрсөтүштү: тамактануу (Аня Ц. “Ден соолукту бузуп албаш үчүн, ботко, жашылча жеш керек”, Нургуль Т. “Ден соолукту сакташ үчүн, муздак нерсени ичпеш керек”); кыймылдуу активдүүлүк (Нургуль Т. “Сөөктөр бекем болсун үчүн, күчтүү болуш үчүн, спорт менен машыгуу керек, өзгөчө тартылуу менен”, Аяна Б. “Сулуу болуш үчүн, бир туугандарыңды коргош үчүн, спорт менен машыгуу керек”, Аня Ц. “Эгер кыймылдабасаң, арка-белиң бузулат”); күндүк режимди сактоо (Аня Ц. “Ден соолукту сакташ үчүн, колу-бутуң оорубаш үчүн, аз иштөө керек, бирок иштен бат качпа, жалкоолук кылба”, Аяна Б. “Эртең менен зарядка жасаш үчүн мен уйкум канганча уктайм”, Нургуль Т. “Чарчабаш үчүн кичине ойнош керек, андан кийин сейилдөө, таза абада дем алуу”). Бул С. В. Поповдун сергек жашоо образына берген аныктамасына ылайык келет (“бул инсандын ишмердигинин жеке адамдын да, коомдун да ден соолугун чындоо, сактоо жана калыптандыруу багытына көңүл буруусу).

Балдардын көбүндө педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу жетишилүүчү сергек жашоо образы жөнүндө калыптанган системалык билимдердин ортоңку жана төмөнкү деңгээлдери басымдуулук кылат. Бул - балдардын педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу ишке ашуучу сергек жашоо образы жөнүндө элес-түшүнүктөрү жетишерлик эмес, б. а. ден соолук сергек жашоо образынын айрым бир элементтерине көз карандылыгы жөнүндө алардын үстүрт билими бар дегендик. Алардын элестетүүлөрүндө жеке өзү жана коом пайдаланган буюмдар жөнүндөгү түшүнүктөрүнүн аралашып кеткени байкалат. Алардын баалуулук ориентациясы көбүнчө вербалдык деңгээлде калат. Кээде башкалардын жүрүм-турумун баалоого келгенде балдар жаңылышат.

Калыптандыруучу эксперимент педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу ишке ашуучу сергек жашоо образы жөнүндө 5-6 жаштагы балдардын системалык билимдерин калыптандыруу максатында эксперименттерди уюштурууну жана анын мазмунун эксперименталдык текшерүүнү иштеп чыгууга багытталган.

1-этап – сергек жашоо образынын ар бир элементине карата

эксперименттерди иштеп чыгуу.

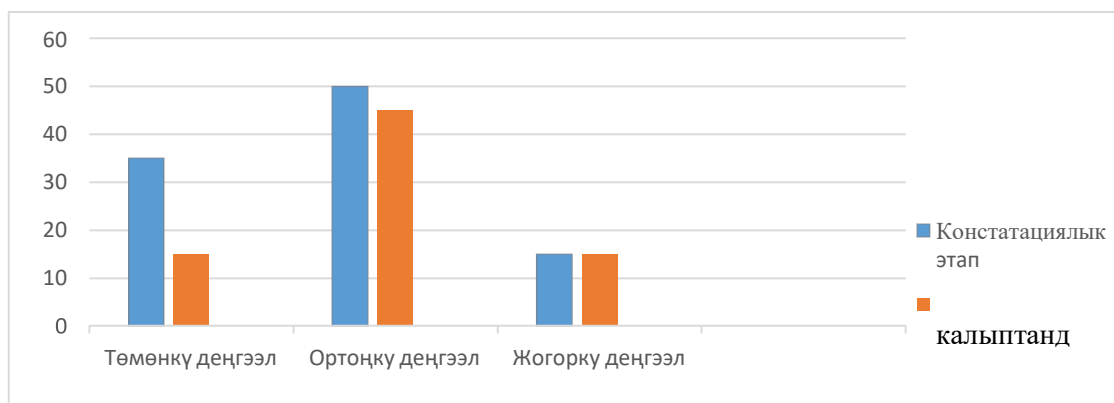
2-этап – баланын демилгелүү жана активдүү принциптерин эске алып, улуулар менен биргелешкен ишмердигиндеги эксперименттерди ишке ашыруу.

3-этап – эксперименталдык ишмердикти педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу ишке ашуучу сергек жашоо образы жөнүндөгү билимдердин бүтүндүк системасын камсыз кылган ишмердиктин башка түрлөрү менен айкалыштыруу.

Эксперименталдык иштин калыптандыруучу этабы аяктагандан кийин көзөмөлдөө эксперименти жүргүзүлдү. Бул эксперименттин максаты – педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу 5-6 жаштагы балдардын сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билимдерин калыптандырган педагогикалык технологиялардын эффективдүүлүк деңгээлинин динамикасын ачып көрсөтүү.

Диагностика педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу 5-6 жаштагы балдардын сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билимдеринин калыптанган деңгээлин ачып берүүдө эксперименттин констатациялык этабына таянган ошол эле критерийлер жана көрсөткүчтөр боюнча жүргүзүлдү. Баалоо эксперименттин констатациялык этабына дал келген ошол эле методикалар боюнча ишке ашырылды. Алынган материалдар системалаштырылды жана анализделди. Жалпысынан алар педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу 5-6 жаштагы балдардын сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билимдеринин калыптанган деңгээлинин жогорулаганын көрсөттү.

“Педагогикалык технологияларды пайдалануунун негизиндеги сергек жашоо образы жөнүндө” аңгемелешүүнүн салыштырма анализи балдардын “ден соолук” жана “сергек жашоо образы” түшүнүктөрү жөнүндөгү элестүшүнүктөрүнүн калыптанган деңгээлинин жогорулаганын көрсөттү. 1-сүрөттө балдардын “ден соолук” жана “сергек жашоо образы” түшүнүктөрү жөнүндөгү элестетүүлөрүнүн калыптанган деңгээлинин өзгөрүү динамикасы чагылдырылган. Биз педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу ден соолук жөнүндөгү жана сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билимдердин калыптанган жогорку деңгээлин көрсөткөн балдардын саны 25%га (констатациялык этапта 15 %дан, көзөмөлдөө этабында 40 %га чейин) өскөнүнө күбө болдук. Алар сергек жашоо образын туура тамактануу, оорууларды профилактикалоо, чыңдалуу, күнүмдүк режимди сактоо, зыяндуу өнөкөттөрдөн арылуу, спорт менен машыгуу, маданий-гигиеналык көндүмдөрдү сактоо катары мүнөздөштү. Ортоңку деңгээлдеги балдардын пайызынын азайганына карабай, биз муну жагымдуу динамика катары баалайбыз, анткени педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу ден соолук жөнүндөгү жана сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билимдердин калыптанганы боюнча төмөнкү деңгээлдеги балдардын саны 25%га (констатациялык этапта 35 %дан, көзөмөлдөө этабында 15 %га) чейин азайды (3.2-сүрөт).

3.2-сүрөт. 5-6 жаштагы балдардын “ден соолук”, “сергек жашоо образы” түшүнүгү боюнча калыптанган элес-түшүнүктөрүнүн деңгээлинин динамикасы.

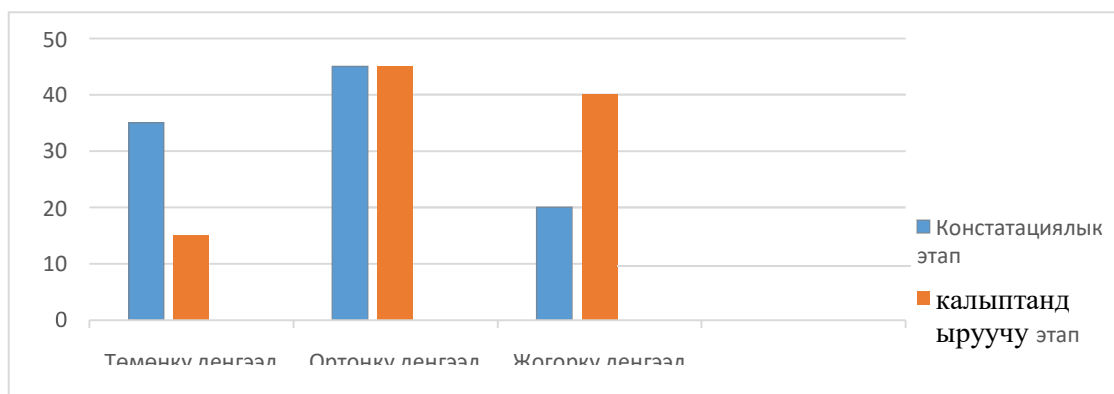
Сыягы, педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндөгү системдик билиминин деңгээли төмөн калыптанган балдардын санынын азайганына эксперименттин калыптандыруучу этабындагы коррекциялык кийлигишүү жагымдуу таасир берди көрүнөт, анан балдардын ушул багыттагы өнүгүүсүнүн туура деп табылган векторуна жол ачылды.

Педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндө мектепке чейинки курактагы балдардын улуураактарында калыптанган элес-түшүнүктөрдүн диагностикасынын салыштырма натыйжалары 3.1-таблицада берилди.

3.1-таблица. Педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндө 5-6 жашар балдарда калыптанган системдик билимдердин салыштырмалуу натыйжалары

Балдардын саны 20 (100 %)	Констатациялоочу этап		
	Жогорку	Ортоңку	Төмөнкү
	20 %	45 %	35 %
Балдардын саны 20 (100 %)	Калыптандыруучу этап		
	Жогорку	Ортоңку	Төмөнкү
	40 %	45 %	15 %

Ошентип, бардык деңгээлдер жана критерийлер боюнча көзөмөлдөө экспериментинин натыйжалары, педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу 5-6 жаштагы балдардын сергек жашоо образы жөнүндөгү калыптанган элес-түшүнүктөрүнүн оң динамикасын ачып берди (3.3-сүрөт).

3.3-сүрөт. Констатациялык жана калыптандыруучу эксперименттердин салыштырмалуу натыйжалары.

Үчүнчү бапта эксперименталдык иштин жалпы ою, жүрүшү жана натыйжалары ачылып берилди. Эксперимент аркылуу 5-6 жашар балдардын СЖО жөнүндөгү системдик билимдеринин калыптануу мүмкүнчүлүгүн текшерүү зарылчылыгы болду.

КОРУТУНДУ

Диссертациялык иште мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоого көмөк көрсөтүүчү, ден соолукту сактоочу, заманбап технологияларды аныктоо маселеси каралып, ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөө маселелерин талдоонун негизинде төмөнкүдөй корутунду чыгарылды:

1. Ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдү иликтеп, окуу жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоочу заманбап технологияларды мүнөздөө, мектепке чейинки курактагы улуураак балдардын ден соолугун чындоо педагогикалык процесске, ден соолукту жакшыртуу багытындагы уюштуруучулук-педагогикалык технологияларды жаратуу жана колдонуу менен камсыздалгандыгын көрсөттү. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды комплекстүү колдонуу, ден соолукту жакшыртуучу педагогикада бир бүтүндүктөгү процесс катары, окутуунун бир тепкичинен экинчисине өтүүнү камсыз кылды жана андагы натыйжанын үзгүлтүксүз көзөмөлдө болгондугу, педагогикалык процесске коррекция киргизүү үчүн негиз болуп берди.

2. Педагогикалык шарттарды ачып көрсөтүү жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоого көмөк көрсөткөн, мектепке чейинки билим берүү уюмдарында, ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануунун педагогикалык шарттары тандалып алынып, анын модели түзүлдү. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чындоонун педагогикалык шарттары: сергек жашоо образынын принциптерине негизделген программа иштелип чыкты жана практикада колдонулду;

педагогикалык технологиялардын интеграциясы; жеке жана дифференцияланган мамиле; окутуунун оюндук жана активдүү формасына негизделген педагогикалык технологиялар балдардын ден соолугун чыңдоого жардам берди.

3. Ден соолукту сактоочу технологиялардын моделин ишке киргизүү боюнча, эксперименталдык иш жүргүзүү жана алардын мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча натыйжалуулугу далилденди. Ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялардын натыйжалуулугунун критерийлери баалуулуктардын ориентациясын өзгөртүү, билим берүү процессиндеги субъекттердин керектеме-мотивациялык чөйрөсүн сергек жашоо образына багыттады. Педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу сергек жашоо образы жөнүндө 5-6 жашар балдарда калыптанган системдик билимдердин салыштырмалуу натыйжалары боюнча жогорку деңгээл 20%дан 40%га көтөрүлү, ал эми төмөнкү деңгээл 35%дан 15%га түштү.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдү, окуу жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу заманбап технологияларды колдонууну мындан ары улантуу зарыл.

2. Педагогикалык шарттарды ачып көрсөтүү жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануу боюнча түзүлгөн моделди практикада колдонсо болот.

3. Далилденген эксперименталдык иштин натыйжасын мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо иштеринде колдонууну сунуштайбыз.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ, ЖОБОЛОРУ төмөнкү эмгектерде чагылдырылган:

1 **Кошалиева С. Ш.** Активизация познавательной деятельности детей старшего дошкольного возраста в процессе формирования развития речи [Текст] / С. Ш. Кошалиева // К. Карасаев атындагы БГУнун Жарчысы. Кыргыз тил жана адабияты: vestnik@bhu.kg.

2. **Кошалиева С. Ш.** Развитие познавательной активности детей старшего дошкольного возраста [Текст] / С. Ш. Кошалиева // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2016. – №7. – 96-100-бб. science-journal.kg/media.

3. **Кошалиева С. Ш.** Мектеп жашына чейинки балдардын ден соолугун чыңдоодо оюн технологиясын колдонуу [Текст] / С. Ш. Кошалиева // Вестник Бишкекского государственного университета. – 2019. – №4(50). – 158-160-бб. vestnik_bgu@mail.ru; vestnik@bhu.kg.

4. **Кошалиева С. Ш.** Киргизские народные пословицы, поговорки и их роль в воспитании детей в семье [Текст] / С.Ш. Кошалиева 36 <https://www.maam.ru/users/382269>
5. **Кошалиева С. Ш.** Эколого-валеологическое образование дошкольников [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Педагогический Вестник. – Новосибирск-Ялта. – 2019. – С. 40-42.
6. **Кошалиева С. Ш.** Здоровьесберегающие педагогические технологии [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Педагогический Вестник. – Новосибирск-Ялта 2019. – С. 42-44.
7. **Кошалиева С. Ш.** Научные подходы к определению понятия здорового образа жизни как социально-педагогического явления [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Педагогический Вестник Казахстана. – 2019. – №4. – С. 54. aigul_ahmuldinova@mail.ru
8. **Кошалиева С. Ш.** Подходы к организации здоровьесберегающей деятельности в образовательном учреждении [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Педагогический Вестник Казахстана. – 2019. – №4. – С. 54 aigul_ahmuldinova@mail.ru
9. **Кошалиева С. Ш.** Возрастные особенности детей старшего дошкольного возраста, позитивно влияющие на формирование здорового образа жизни [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Вестник КГНУ им. И. Арабаева. – 2020. – С. 69-72-66.
10. **Кошалиева С. Ш.** Мектеп жашына чейинки балдардын физикалык өнүгүүсү, ден соолукту сактоо технологияларды колдонуунун ыкмалары [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Вестник БГУ. – 2022. – №4. – 82-86-66. vestnik_bgu@mail.ru; vestnik@bhu.kg
11. **Кошалиева С. Ш.** Методика обучения детей дошкольного возраста с использованием здоровьесберегающих технологи [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Бюллетень науки и практики. – 2023. – №1. sciup.org/bulletennauki
12. **Кошалиева С. Ш.** Игровая технология как здоровьесберегающий фактор в развитии познавательной деятельности детей дошкольного возраста [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Бюллетень науки и практики. – 2022. – №1. [/sciup.org/bulletennauki](http://sciup.org/bulletennauki)
13. **Кошалиева С. Ш.** Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде сергек жашоо образын калыптандыруудагы көйгөйлүү маселелер жана аларды чечүү жолдору [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Вестник БГУ. – 2023. – №2(64) vestnik_bgu@mail.ru; vestnik@bhu.kg
14. **Кошалиева С. Ш.** Формирование мотивации и привычки к здоровому образу жизни у детей дошкольного возраста [Текст] / С. Ш. Кошалиева // Бюллетень науки и практики. – 2023. – №5. sciup.org/bulletennauki
15. **Кошалиева С.Ш.** Мектепке чейинки курактагы балдардын сергек жашоо образын калыптандыруучу педагогикалык шарттар [Текст] / С. Ш. Кошалиева // Вестник КНУ. aas@iaau.edu.kg
16. **Кошалиева С. Ш.** Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоодо педагогикалык технологияларды пайдаланган

констатациялык эксперименттин мазмуну [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Вестник КНУ. aas@iaau.edu.kg

17. **Кошалиева С. Ш.** Балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу модели жана типтери [Текст] / С.Ш. Кошалиева // Вестник Ала-Тоо. – №3.

Кошалиева Салтанат Шайдуллаевнанын «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологиялар» аттуу темада 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: мектепке чейинки курактагы балдар, ден соолук, чыңдоо, педагогикалык технологиялар, тарбиялоо, методдор, модель, эксперимент.

Изилдөөнүн объектиси мектеп курагына чейинки балдардын ден соолугун чыңдоочу педагогикалык технологиялар.

Изилдөөнүн предмети: мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу боюнча окуу-тарбиялык процесс.

Изилдөөнүн максаты: мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөтүүчү заманбап ден соолукту сактоочу технологияларды аныктоо.

Изилдөөнүн объектиси: МББМдагы ден соолукту сактоочу педагогикалык технологиялар.

Изилдөөнүн ыкмалары: психологиялык-педагогикалык, философиялык адабияттарды, монографиялык материалдарды, окуу-методикалык адабияттарды анализдөө, педагогикалык байкоо жүргүзүү, аңгемелешүү, диагностикалык сурамжылоо, мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын педагогдорунун алдыңкы тажрыйбаларын иликтөө жана жалпылоо, моделдештирүү, педагогикалык эксперимент, маалыматтарды иштеп чыгуу үчүн сандык жана сапаттык методика, эксперименттин материалдарын таблица түрүндө көрсөтүү.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык маанилүүлүгү: Изилдөөнүн предметине тиешелүү ден соолукту сактоого багытталган педагогикалык технологиялар жөнүндөгү психологиялык-педагогикалык изилдөөлөр иликтенди, окуу жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоочу заманбап технологиялар мүнөздөлдү, педагогикалык шарттар аныкталды жана мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоого көмөк көрсөткөн мектепке чейинки билим берүү уюмдарында ден соолукту сактоочу технологияларды пайдалануунун модели түзүлдү жана ден соолукту сактоочу технологиялардын моделин ишке киргизүү боюнча эксперименталдык иш жүргүзүлүп, алардын мектепке

чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоо боюнча натыйжалуулугу далилденди. МББМдин педагогдору үчүн методикалык сунуштамалар иштелип чыкты жана практикада апробацияланды: “Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде ден соолукту сактоочу педагогикалык технологияларды пайдалануу” аттуу программа иштелип чыкты.

Колдонуу боюнча сунуштар: Изилдөөнүн материалдары тарбиялоо багытындагы концепцияларды, программалык долбоорлорду иштеп чыгуу, өнүктүрүү багытында колдонууга сунушталат.

Пайдалануу чөйрөсү: педагогикалык технологияларды пайдалануу аркылуу, сергек жашоо образы жөнүндөгү түшүнүктү калыптандыруу жана ден соолукту жакшыртуу багытындагы педагогикалык технологиялардын комплексин пайдалануу боюнча методикалык сунуштамалардын мектепке чейинки мекемелерде колдонулушу мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертации Кошалиевой Салтанат Шайдуллаевны на тему “Педагогические технологии укрепления здоровья детей дошкольного возраста” на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, здоровье, оздоровление, педагогические технологии, воспитание, методы, моделирование, эксперимент.

Объект исследования: педагогические технологии, способствующие укреплению здоровья детей дошкольного возраста.

Предмет исследования: учебно-воспитательный процесс по использованию здоровьесберегающих педагогических технологий, способствующих укреплению здоровья детей дошкольного возраста.

Цель исследования: выявить современные технологии здравоохранения, способствующие укреплению здоровья детей дошкольного возраста.

Методы исследования: анализ психолого-педагогической, философской литературы, монографических материалов, учебно-методической литературы, проведение педагогических наблюдений, интервью, диагностических опросов, исследование и обобщение передового опыта педагогов дошкольных образовательных организаций, моделирование, метод педагогического эксперимента, количественная и качественная методика обработки данных, представление материалов эксперимента в виде таблиц.

Научная новизна и теоретическая значимость исследования: изучены психолого-педагогические исследования о педагогических технологиях, направленных на сохранение здоровья, относящихся к предмету исследования, охарактеризованы современные технологии укрепления здоровья детей школьного и дошкольного возраста, выявлены педагогические условия и создана модель использования здоровьесберегающих технологий в дошкольных образовательных организациях, способствующих укреплению

здоровья детей дошкольного возраста, проведена экспериментальная работа по внедрению модели здоровьесберегающих технологий, доказана их эффективность по укреплению здоровья детей дошкольного возраста. Разработаны и апробированы на практике методические рекомендации для педагогов ДОУ: разработана программа “использование здоровьесберегающих педагогических технологий в дошкольных образовательных учреждениях”.

Рекомендации по применению: Материалы исследования рекомендуются к применению для разработки, развития концепций, программных проектов воспитательной направленности.

Сфера применения: формирование представления о здоровом образе жизни посредством использования педагогических технологий и разработка методических рекомендаций по использованию комплекса педагогических технологий, направленных на укрепление здоровья, которые могут быть применены в дошкольных учреждениях.

RESUME

dissertations of Saltanat Shaidullayevna Koshalieva on the topic “Pedagogical technologies for strengthening the health of preschool children” for the degree of Candidate of pedagogical Sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: preschool children, health, improvement, pedagogical technologies, education, method, modeling, experiment.

The object of research: pedagogical technologies that promote the health of preschool children.

Subject of research: educational process on the use of health-saving pedagogical technologies that promote the health of preschool children.

The purpose of the study: to identify modern healthcare technologies that promote the health of preschool children.

Research methods: analysis of psychological and pedagogical, philosophical literature, monographic materials, educational and methodological literature, conducting pedagogical observations, interviews, diagnostic surveys, research and generalization of best practices of teachers of preschool educational organizations, modeling, method of pedagogical experiment, quantitative and qualitative methods of data processing, presentation of experimental materials in the form of tables.

Scientific novelty and theoretical significance of the study: psychological and pedagogical research on pedagogical technologies aimed at preserving health related to the subject of the study has been studied, modern technologies for strengthening the health of school and preschool children have been characterized, pedagogical conditions have been identified and a model of using health-saving technologies in preschool educational organizations that promote the health of preschool children has been created, experimental work on the implementation of a model of health-saving technologies, their effectiveness in strengthening the health of preschool children has been proven. Methodological recommendations for preschool teachers have been developed and tested in practice: the program “the use of health-saving pedagogical technologies in preschool educational institutions” has been

developed.

Recommendations for use: The research materials are recommended for use for the development, development of concepts, educational-oriented program projects.

Scope of application: formation of an idea of a healthy lifestyle through the use of pedagogical technologies and development of methodological recommendations for the use of a set of pedagogical technologies aimed at strengthening health, which can be applied in preschool institutions.